

Konsten att förmedla historia

En tvärvetenskaplig forskningsfråga?

SARA E. ELLIS NILSSON*

Linnéuniversitetet
Lunds universitet

Fredrik Holmqvist, *Populärhistoriens tjusning och kraft: Peter Englund och Herman Lindqvist i svensk historiekultur 1988–1995* (Umeå: Umeå universitet 2016). 325 s.

Marianne Sjöland, *Historia från tidskriftsredaktionen: En komparativ studie av Populär Historias och History Todays historieskrivning* (Lund: Lunds universitet 2016). 281 s.

Carl-Johan Svensson, *Festligt, folkligt, fullsatt? Offentlig debatt om Historiska Museets publika verksamhet från Den Svenska Historien till Sveriges Historia* (Jönköping: Högskolan i Jönköping 2014). 332 s.

Publikhistoria

Public history, public medievalism, populärhistoria, historiebruk, historiekultur, historieförmedling – termer som historiker med en traditionell syn på historievetenskapen kanske inte funderar på varje dag. Likväl handlar det om viktiga aspekter på historikernas arbete. Publikhistoria, det vill säga historia för allmänheten, har varit föremål för många studier inom historiedidaktik. Men också inom områden som litteraturvetenskap, mediastudier, sociologi och musikvetenskap intresserar man sig för historiebruk och historieförmedling. Forskningsfältet publikhistoria tycks således kräva ett tvärvetenskapligt angreppssätt, men ämnet har också framgångsrikt blivit självt en inomvetenskaplig, självständig historiefilosofisk inriktning. Och det finns dessutom mycket att undersöka med tanke på nya resurser *online* och det som förmedlas i media. Vad är det som egentligen skrivs och produceras? Hur kommer vi åt det som

* Fil. dr i historia

Tack till mina kollegor på Institutionen för samhälle, kultur och identitet, Malmö universitet, för värdefulla diskussioner kring historieförmedling och historiebruk. Ett särskilt tack riktas också till Marianne Sjöland och Ulf Zander som har kommenterat tidigare utkast.

ligger bakom eller till grund för de historier som förmedlas på nätet, i media och annorstädes?

Historiker har en röst: de både kan och på grund av sina specialistkunskaper bör vara med i samtalet om historieförmedling och historiebruk. Det är tydligt att flera forskare har vågat sig in på den offentliga arenan under de senaste åren. Bland dem som aktivt interagerar med den historieintresserade allmänheten finns antikvetaren Ida Östenberg som skriver om antiken och historiebruk med mera i både sociala och traditionella medier. Därtill finns bland andra historikerna Dick Harrison och Ulf Zanders, som skriver krönikor och artiklar i *Svenska Dagbladet*, Björn Lundberg, Emma Severinsson och Malin Arvidsson som skriver artiklar i den populärhistoriska tidskriften *Historiskan*, Henric Bagerius som förmedlar sitt senaste projekt via en forskningsblogg – *Korsettkriget: Om mode och kvinnokamp* – samt många flera.¹ Forskarsamhällets utåtriktade engagemang ökade ännu mer i september 2019, då många forskare reagerade på det nya utkastet till skolans läroplan. Att ta bort äldre historia, i synnerhet antiken, från bland annat högstadiundervisningen i historia skulle bidra till att betydligt minska kunskapen om äldre historia genom att bara vara tillgänglig för barn via populärhistoria eller att förmedlas av föräldrar med specialintresse. Dessa och andra konsekvenser av förslaget engagerade många historiker, och debatten blossade upp i media men också till exempel i diskussioner och inlägg på Twitter och andra sociala media.² I vilka former kan historia ”konsumeras”?³ Vilken historia görs tillgänglig för en allmän publik? Vad ger denna för konsekvenser i hur det förflutna uppfattas och vems historia får komma till tals? Alla dessa frågor förtjänar att undersökas närmare.

1. Det finns ett stort antal forskare som aktivt skriver populärhistoria eller förmedlar historia och forskning genom till exempel sociala medier. Jag har bara plockat ut ett fåtal exempel bland dem som skrivit det senaste året. Utöver de som skriver om historia, finns forskare som medverkar i tv-program som till exempel *Historieätarna*, här återfinns Bo Eriksson, Annika Sandén och Anna-Maria Forssberg m.fl. Bo Eriksson skriver dessutom regelbundet i *Populär historia*, som är ett annat populärhistoriskt magasin och som behandlas närmare nedan. Andra historiker såsom Karin Sennelfelt, Lina Sturfelt, Eva Helen Ulvros, My Helsing, Magnus Bohman, Dick Harrison, Ulf Zander, Maria Småberg med flera har också bidragit till magasinet. *Historiskan* har allt sedan den startades 2015 arbetat genom sin tryckta tidskrift, sociala medier och traditionell media med att nå ut med historier om kvinnor. För Henric Bagerius blogg, se <<https://blogg.mittmedia.se/korsettkriget/>> (24/1 2020).

2. Till exempel Ida Östenberg, Brita Planck, Dick Harrison, Peter Englund, m.fl. Alla artiklar samlas på Rädda Medelhavsinstitutens Facebook-sida: <<https://www.facebook.com/medelhavsgate/>> (24/1 2020).

3. För att använda Jerome De Groot's begrepp, på engelska *consume*. Se nedan.

Historiedidaktik

I studier om populariserad historieförmedling⁴ och historiebruk kan forskningsobjekten utgöras av allt från sångtexter, tidningar, tv-program och filmer till *reenactment*-grupper.⁵ I föreliggande översikt kommer jag fokusera på just historieförmedling, det vill säga hur och vilken historia som kommuniceras till allmänheten. Med detta menar jag både populariserad och vetenskaplig historieförmedling även om dessa ibland har ansetts vara av olika värde. Jag lyfter fram ett par exempel på forskning som analyserar historieförmedling grundad på det skrivna ordet och i form av utställningar, det vill säga historieskrivning och historiebruk på museer, i populärhistoriska tidskrifter och i populära historieböcker.⁶ Först diskuterar jag de centrala begreppen i syfte att ge överblick över forskningssituationen. Därefter uppmärksammar jag tre avhandlingar inom ämnet och placerar dessa i ett forskningssammanhang.

De begrepp som lyfts fram här – historiekultur, historieförmedling, historiebruk samt historiemedvetande – inryms alla i historiedidaktik. Egentligen kan ett historiedidaktiskt perspektiv innefatta all historieförmedling, både i och utanför skolan, även om historiedidaktik oftast används i studier av historieundervisning. Enligt Klas-Göran Karlsson, och med referens till den person som lanserade historiedidaktik i Sverige, Christer Karlegård, handlar historiedidaktik just om hur, av vem och till vem historia förmedlas. Det kan hända att samma individ eller grupp är både "avsändare, förmedlare och mottagare av historia".⁷ Komplexiteten i att en och samma individ kan inneha samtliga roller försvårar

4. Historieförmedling kan ses som både vetenskaplig och populariserad. Se också Marianne Sjöland, *Historia från tidskriftsredaktionen* (Lund 2016). Om själva begreppet, se Fredrik Holmqvist, *Populärhistoriens tjusning och kraft: Peter Englund och Herman Lindqvist i svensk historiekultur 1988–1995* (Umeå 2016) s. 24–35.

5. Forskning gällande historiebruk eller förmedling på tv och filmer har länge haft en amerikansk prägel. Det finns dock nya studier som ämnar ändra på detta. Se recensionen av *Svärd, sandaler och skandaler: Antiken på film och i tv* i tidskriften *Respons* gällande denna kommentar: <<http://tidskriftenrespons.se/recension/vad-filmer-om-antiken-sager-om-dentid-de-skapades-i/>> (24/1 2020).

6. Historieförmedling i sångtexter, i datorspel, på tv och på filmduken är också värt att uppmärksammas men tillhör en annan sorts genre där, förutom möjligtvis i dokumentärer, underhållning är av primärt intresse. Ett exempel på en antologi som undersöker populariserad historieförmedling i sångtexter är Stefan Berger, Chris Lorenz & Billie Melman (red.), *Popularizing National Pasts: 1800 to the Present* (Abingdon 2012).

7. Klas-Göran Karlsson, "Historiedidaktik: begrepp, teori och analys", i Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander (red.), *Historien är nu: En introduktion till historiedidaktiken* (Lund 2009) s. 21–66, citat från s. 33–34.

utforskningar med ett historiedidaktiskt perspektiv. Särskilt viktigt är det att man är medveten om att alla individer bär på olika bagage, i form av erfarenhet och kunskap, och att det har verkan på hur historien tas emot eller förmedlas. Ett av de centrala begreppen kopplat till utforskningsprocessen är just historiemedvetande. Historiedidaktiker anser att utan någon sorts medvetenhet om historia skulle människor inte kunna "existera som individer och samhällsvarelser".⁸ Som med mycket annat inom fältet lanserades även begreppet i tysk forskning, i detta fall för att hjälpa till med att förklara uppfattningar av det förflutna, förståelser av samtiden och skapandet av framtidsperspektiv.⁹

I själva verket fokuserar huvuddelen av aktuell forskning om historieförmedling på just hur historia förmedlas i skolan, via filmer, läromedel etcetera. Men det sker, som framförts ovan, historieförmedling också utanför skolan. För att lyfta fram en minst lika giltig, och högst nödvändig, tillämpning av historiedidaktiskt perspektiv kommer jag inte uppmärksamma forskning om skolans historieförmedling, utan i stället fokusera på den som är gjord om museer och populära böcker. Det är de traditionella arenor, där allmänheten exponeras för historia, som kan påverka – och även i vissa fall ligga till grund för – publikens förståelse för historia och olika historiekulturer.¹⁰ Historieförmedling syftar nämligen på historieskildringar – hur historia framställs. De som är engagerade i just historieförmedling kan vara lärare, museipedagoger, vetenskapsjournalister, författare och akademiska historiker.¹¹

Vilka förmedlar således historia utanför skolan och till den breda allmänheten? Det finns flera aktörer och kanaler: museer, populärhistoriska filmer, böcker och tidskrifter, internetsajter som Wikipedia, The Public Medievalist och Medievalists.net för att nämna några få exempel.¹² Undersökningar gjorda om digitala historieförmedlingskanaler

8. Karlsson (2009) s. 21–66, citat från s. 44.

9. Det tillskrivs den tyske historiedidaktikern Karl-Ernst Jeismann. Karlsson (2009) s. 21–66, citat från s. 45.

10. En övergripande bild av den didaktiska inriktningen finns till exempel i Karlsson & Zander (red.) (2009).

11. Den sista gruppen arbetar med både populariserad historieförmedling och akademisk historieförmedling.

12. <<https://www.publicmedievalist.com>> och <medievalists.net> (21/1 2020). Vad gäller digitala medel för historieförmedling, också inklusive SO-rummet, se t. ex. kandidatuppsats av Anders Berglund, "Digital historieförmedling av Sveriges moderna historia: Berättelser, historiesyn och framställningsansatser på digitala uppslagsverken Wikipedia.se och NE.se, samt digitala läromedel So-rummet.se och Historia123.se", kandidatuppsats i historia, Upp-

har dock ofta satt fokus på digitala läromedel och hur dessa används av elever. Det bör därför även satsas på studier av hur andra grupper i samhället använder sig av den digitala formen av historieförmedling.

Ett annat begrepp som ofta lyfts fram i liknande sammanhang som historieförmedling, särskilt vad gäller populariserad historieförmedling, är historiebruk. Begreppet fångar in hur personer använder historia för varierande syften och i skilda kontexter. Det har även argumenterats för en mer utpräglat teoretisk förståelse av begreppet, till exempel att historiebruk kan ha ett "funktionellt" eller "intentionellt" perspektiv.¹³ Det första innebär att bruk av historien möter särskilda behov eller fyller ett visst ändamål hos en individ eller grupp; tillämpningen kan vara av kommersiellt eller politiskt intresse. Det andra är aktörsinriktat och avser ett målmedvetet användande av historia. Oavsett tillämpning har begreppet blivit dominerande inom skolans undervisning, där mycket fokus läggs på just historiebruk i nya förslag till läroplanen, men också i forskningen.¹⁴

Fältet populärt historiebruk är också väl undersökt i svensk forskning, där forskningsobjekten utgjorts av allt från dataspel till politiska grupper, "reenacters" till högerextremister.¹⁵ Som är välkänt har det också skapats en myndighet – den ligger under Kulturdepartementet – i syfte att öka kunskapen om Förintelsen och således arbeta med historiebruk: Forum för levande historia. Dock gäller forumets arbete inte begreppet historiebruk i allmänhet utan fokuserar nu på rasism och händelser i en nära förflutenhet. I detta sammanhang gäller också undervisningssituationen, då forumet skapar underlag för undervisning med fokus på skolan. Myndighetens syfte är tydligt formulerat: "att förebygga intolerans genom att dra lärdom av historien".¹⁶

I Sverige har det visat sig att många av de teoretiska och metodologiska diskussionerna går tillbaka till forskning som gjorts i tyska och engelska/amerikanska sammanhang. Bland annat har Jerome De Groot's betydelsefulla studie, vilken täcker in i princip alla områden som rör

sala universitet 2019. <<http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1320157&dsid=-2127>> (23/8 2019).

13. Karlsson (2014) s. 13–89, citat från s. 70–71.

14. Karlsson (2014) s. 70–71.

15. Ett pågående doktorandprojekt av Julia Håkansson vid Malmö universitet undersöker just historiebruk i politiska partier i Sverige och Danmark.

16. "Hur arbetar vi", Forum för levande historia, <<https://www.levandehistoria.se/om-oss/hur-arbetar-vi>> (18/9 2019).

publikhistoria, historiebruk och historieförmedling, tillämpats flitigt i bland annat Sverige.¹⁷ De Groot fokuserar främst på förhållanden i Storbritannien men uppmärksammar också USA, Frankrike och Tyskland. Boken utgör en god introduktion till "public history", genom att presentera många angreppssätt, men den saknar ett konsekvent analyserande och systematiserande av dessa. De Groot diskuterar också hur historiker kan förhålla sig till publikhistorias olika uttryck.

I De Groots bok tas områden upp som bör behandlas när forskare analyserar eller diskuterar historia utanför akademien.¹⁸ Han behandlar sex olika områden: 1) populärhistoria i tryck; 2) digitalhistoria; 3) *re-enactment* och historiska spel ("history games"); 4) historia på tv; 5) historia som kulturgegenre inklusive filmer och romaner; 6) historiska upplevelser som till exempel museer, från själva utställningarna till besöken i butiken.¹⁹ Av dessa områden är några mer intressanta för föreliggande översikt såsom populärhistoria i tryck och historiska upplevelser.

Genomgående har De Groots bok en klar engelsk prägel. Det finns skillnader i historiekultur länderna emellan, men också likheter. De Groot diskuterar förhållandet mellan historia och populärkultur i ett brett spektrum: dess tolkning, användning etcetera. Hans resultat och metoder har varit och är relevanta för Sveriges del.

Begreppet historiekultur kommer ursprungligen från ett tyskt forskningssammanhang och ur Jörn Rüsens studier om historiemedvetande och kommunikativa sammanhang. Det förflutna aktiveras när en grupp delar minnen och tillsammans försöker möta nutida behov samt uttrycka gemensamma förväntningar om framtiden. Senare har Klas-Göran Karlsson utvecklat bland annat Rüsens teorier och begrepp i en historiebrukstypologi och utforskat tillämpningen i Sverige. Att historiekultur är ett användbart begrepp visas inte minst av Fredrik Holmqvists och Marianne Sjölands avhandlingar om populärhistoria som diskuteras nedan. Likaså använder sig Carl-Johan Svensson i sin avhandling av begrepp hämtade ur det historiedidaktiska fältet, såsom historiekultur, för att studera hur historia kommuniceras i museala sammanhang.

17. Jerome De Groot, *Consuming History: Historians and heritage in contemporary popular culture*, 2:a utgåvan (London 2016).

18. För det mesta gäller detta populär historieförmedling.

19. De Groot (2016).

Historiedidaktisk forskning i Sverige

Forskning inom ämnet, vad gäller historieundervisning i skolan, har bedrivits sedan 1980-talet i Norden, och sedan 1990-talet vad gäller forskning om populariserad historia.²⁰ Vem ingår i fältet? Det består av historiker som arbetar inom historiedidaktik och historieämnet, men även idé- och lärdoms historia, museologi samt litteraturvetenskap. Det vill säga alla ämnen som undersöker hur det förflutna förmedlas och brukas i olika sammanhang. Undersökningar om historia i skrift och hur historia förmedlas till den historieintresserade allmänheten är områden som numera ofta förbigås av historiedidaktiker till förmån för undersökningar om historieundervisningen i skolan.²¹

Redan runt år 2000 diskuterades historiebruk, historiekultur och historiemedvetande av svenska forskare inklusive bland annat Peter Aronsson och Klas-Göran Karlsson.²² Det argumenteras att historiker behöver undersöka hur historia är skapad, men begreppshantering har skiljt sig åt på många sätt. Vidare har David Ludvigsson studerat förmedling av historia i filmer och i dokumentärer, bland annat med fokus på två historikers bidrag till genren.²³ I dessa studier är frågor om historiebruk (och missbruk)²⁴ återkommande teman. I bidragen till antologin *Svärd, sandaler och skandaler: Antiken på film och i tv* tar författarna sig an hur begreppet historia, sett genom Antiken och antika gestalter, behandlas, framställs, skildras och brukas i film och på tv.²⁵ I detta fall gäller utforskningen av de olika sambanden mellan faktiska historiska händelser och de sätt som de har använts av filmskaparna, det vill säga hur dessa har hämtat inspiration från Antiken. Till exempel analyseras hur

20. Sjöland (2016) s. 19–20.

21. Se Karlsson (2009) s. 21–66.

22. Peter Aronsson, "Historiekultur, politik och historievetskap i Norden", *Historisk tidskrift* 122:2 (2002) s. 189–208; Christer Karlegård & Klas-Göran Karlsson (red.) (1997).

23. T. ex. David Ludvigsson, "Den historiska dokumentären och bilden av vårt förflutna", i Peter Aronsson & Magdalena Hillström (red.), *Kulturarvens dynamik: Det institutionaliserade kulturarvets förändringar* (Norrköping 2005); David Ludvigsson, *The Historian-Filmmaker's Dilemma: Historical Documentaries in Sweden in the Era of Häger and Villius* (Uppsala 2003).

24. Här syftar jag på när historia/historieskrivning används på ett felaktigt eller farligt sätt, dvs. av grupper som förvränger och förfalskar historiska händelser för sina egna (ofta politiska) ändamål. Men vissa professionella historiker har även använt detta begrepp för att beskriva historia som görs av andra än dem, även om syften och behov skiljer sig från de akademiska. Denna uppdelning – historiebruk kontra missbruk – vad gäller det sistnämnda användningsområdet är mycket problematisk.

25. Isak Hammar & Ulf Zander (red.), *Svärd, sandaler och skandaler: Antiken på film och i tv* (Lund 2015).

föreställningar om Antikens överflöd av lyx och rikedomar (bland de övre klasserna) tolkas av de moderna filmskaparna.²⁶ Inriktningen är alltså bred och inkorporerar ett flertal sätt att levandegöra historiska miljöer. Dock, till skillnad från Ludvigssons forskning, diskuteras inga dokumentärfilmer.

Historiebruk, och även historieförmedling, fortsätter således vara föremål för undersökningar. Förutom antiken, som nämnts ovan, finns det flera andra historiska epoker vars bruk varit föremål för undersökningar i till exempel *re-enactment*, filmer, datorspel och så vidare.²⁷ Vad gäller historieförmedling har de senare undersökningarna i Sverige främst belyst hur historia förmedlas genom läromedel och i skolvärlden.²⁸ Följande avhandlingar gör undantag, då de problematiserar skriftlig populärhistoria men även museutställningar och mediabilden av just populärhistorikern. Samtliga använder analytiska begrepp såsom historieförmedling, historiekultur och publik eller populariserad historia.²⁹

26. E.g. Cecilia Trenter, "Drömmar om dionysisk dekadens: Fem perspektiv på sex i antikfilmer", i Hammar & Zander (red.) (2015) s. 135–147.

27. Här kan även nämnas pågående forskning om historiebruk kopplade till kulturarvsstudier. Till exempel undersöker Stefan Nyzell historiskt återskapande genom att studera diverse *reenactment*-grupper i sitt nuvarande projekt. Thomas Småberg har analyserat vikingatida utställningar, bland annat med fokus på hur de förmedlar tidsbegreppet, och presenterar detta i sin kommande bok *Constructing Viking History: Cultural Heritage and Norse Identity*. I sin kommande avhandling (Linnéuniversitetet) undersöker Marie Bennedahl historiebruk, genus och kunskapskonstruktion i studien om *reenactment*-grupper som återskapar det amerikanska inbördeskriget.

28. Se t. ex. Fredrik Alvé, *Tänka rätt och tycka lämpligt: Historieämnet i skärningspunkten mellan ett fostra kulturbärare och förbereda kulturbbyggare* (Malmö 2017). Det finns dock många kandidatuppsatser och magisteruppsatser som undersöker just historieförmedling i populärhistoria, via nätet som till exempel historiesajter, på museer och i filmer, som skrivits under samma tid för den aktuella översiktens tre avhandlingar. Vid en snabb och enkel sökning på "historieförmedling" för åren 2016–2019 på DIVA fick jag fram fem kandidatuppsatser och två uppsatser på avancerad nivå som undersöker historieförmedling. Även om, som diskuterats ovan, historiedidaktik nuförtiden oftast inriktas på undersökningar om utbildningsväsendet, är det bara två av de fem kandidatuppsatserna och en av uppsatserna på avancerad nivå som behandlar skolan. Det statistiska underlaget är för litet för att visa på en trend, men tydligt är att ämnet intresserar studenter. <http://www.diva-portal.org/smash/resultList.jsf?dswid=-4942&af=%5B%22publicationTypeCode%3AstudentThesis%22%5D&p=r&fs=true&language=en&searchType=SIMPLE&query=historief%C3%B6rmedling&aq=%5B%5D%5D&aq2=%5B%5B%5D%5D&aq=%5B%5D&noOfRows=50&sortOrder=datels_sued_sort_desc&sortOrder2=title_sort_asc&onlyFullText=false&sf=all> (5/9 2019)

29. Ett par andra exempel av nyare verk, men med annat källmaterial, diskuteras kort nedan.

Historiska museets publika verksamhet

Carl-Johan Svenssons *Festligt, folkligt, fullsatt?* utgör exempel på en avhandling som fokuserar historieförmedling i museal kontext.³⁰ Svensson fortsätter med det som Cecilia Axelsson Yngveus lyfte fram i sin avhandling *En meningsfull historia* (2009). I den understryker Axelsson Yngveus att museer spelar en viktig roll som en av huvudaktörerna i historieförmedlingen.³¹ Hon fokuserar på frågor om "vi" och "dem" som de uttrycks i museiutställningar. Här finns också frågor om demokrati och tillgänglighet gentemot det omgivande samhället. Därtill undersöker hon hur elever och lärare uppfattar hur museer förmedlar historia, hur museer används som källa och plats för lärande. Produktion, förmedling och emottagande är viktiga steg i lärandeprocessen. På liknande sätt undersöker Svensson dessa steg genom att analysera Historiska museets utställningsverksamhet, främst beslut som togs gällande utställningarna *Den svenska historien* och *Sveriges historia*.³² Vidare analyserar han fyra offentliga debatter om bland annat de två utställningarna, om gratisentré reformen och om museidirektören Kristian Bergs ställningstagande om utställningar. Därtill lyfter Svensson fram frågor om vilken historiekultur Historiska museet tillhör.

I undersökningen tillämpar Svensson begreppet historiekultur och uppmärksammar historieförmedlingen som sker genom denna. Men i stället för historieförmedling talar Svensson om "historiekommunikation" för att lyfta fram ämnets kommunikativa natur.³³ Appliceringen är dock densamma.

Svenssons bidrag består främst av denna betoning på historias kommunikativa aspekt och på historiekultur som den uttrycks i museiutställningar. Studien lyfter politiska och ideologiska aspekter på hur omvärlden har uppfattat museiutställningar. Ett viktigt resultat är att

30. Inom museologi tillhör analyser av utställningar till det vanliga men inriktningen skiljer sig något. I angränsning till museologi men inom arkeologiförmedlingen har dock till exempel Annika Bünz arbetat med granskningar av museiutställningar genom att använda betraktarperspektiv för att identifiera vilken sorts berättelse utställningarna lyckas förmedla till besökarna. Dessa analyser över berättelser gränsar till undersökningar om historieförmedling. Annika Bünz, *Upplevelser av förhistorier: Analyser av svenska arkeologiska museiutställningar* (Göteborg 2015).

31. Cecilia Axelsson (numera Axelsson Yngveus), *En meningsfull historia? Didaktiska perspektiv på historieförmedlande museiutställningar om migration och kulturmöten* (Växjö 2009).

32. Carl-Johan Svensson, *Festligt, folkligt, fullsatt? Offentlig debatt om Historiska Museets publika verksamhet från Den Svenska Historien till Sveriges Historia* (Jönköping 2014).

33. Svensson (2014) s. 17.

offentliga reportage om utställningar i stället tenderar att fokusera på museers interna diskussioner.

Svensson argumenterar att den offentliga debatten gör historia mer dynamisk och han visar tydligt hur förändringarna i den omgivande historiekulturen påverkar museer och utställningarnas innehåll. På detta vis fördes nya perspektiv in i debatterna som till exempel frågor om mångkulturalism och breddad museipublik. Svensson tillämpar en analys baserad på "utställningsideal" som pekar ut vad som förväntades av publiken och debattörerna. Förvånande är dock, som Svensson själv påpekar, att en debatt kring utställningen *Sveriges historia* år 2009 huvudsakligen har saknats.³⁴ Kritiken om att utställningen saknade flera perspektiv, trots försök att lyfta fram nya inriktningar, avfärdades av museet.³⁵ Det är emellertid tydligt att historia, eller snarare historiska utställningar, inte orsakade lika mycket debatt år 2010 som år 1993.

Populärhistoriens tjusning och kraft

I *Populärhistoriens tjusning och kraft* undersöker Fredrik Holmqvist populärhistoria under sent 1980-tal och tidigt 1990-tal genom att analysera Peter Englund och Herman Lindqvists populärhistoriska verk och verksamhet.³⁶ Författarna har behandlats tidigare av bland annat Ulf Zander och David Ludvigsson. Holmqvist riktar sin undersökning på författarens roll som populärhistoriker men fördjupar sig också i verken.³⁷ Holmqvist har skrivit en interdisciplinär studie som förenar historiedidaktik, historiografi och litteraturvetenskap. Han tillämpar bland annat De Groots begrepp om den publika historikern och Rüsens begrepp om historiska berättelser, där historia behövs för att kunna orientera sig i tid.³⁸

Genom de två fallstudierna studerar Holmqvist historieämnets och historikers samhällsroller.³⁹ Holmqvist bidrar till historieförmedlingsforskning genom att lyfta den populärhistoriska genrens traditioner och aktualisera frågor kring bildning kontra underhållning och kultur kontra kommersialism etcetera. Därtill pekar han på de problem som

34. Svensson (2014) s. 267–272.

35. Svensson (2014) s. 269–270.

36. Holmqvist (2016).

37. Holmqvist (2016) s. 294.

38. Holmqvist (2016) s. 7–9; 27–30.

39. Holmqvist (2016) s. 301.

kan uppstå när författare blir mediala kändisar och hur detta påverkar deras trovärdighet och pålitlighet vad gäller historiska uppgifter som förmedlas. Genom att ställa en journalist mot en akademiker skapas en intressant och dynamisk spänning i avhandlingen. De är så att säga lika på flera sätt: både har skrivit många böcker samt har medverkat i tidningar, tidskrifter, radioprogram och tv. Båda skriver om den tidig-moderna perioden och modern historia. Men deras sätt att förstå och kommunicera det förflutna skiljer sig åt. Dessutom, det är bara Peter Englund som har skrivit akademiska texter.

Särskilt givande är Holmqvists analys av retoriken – *docere, delectare* och *movere* – och det han identifierar i Englunds och Lindqvists skrifter samt sätt att skriva och interagera med publiken.⁴⁰ Jag hade gärna sett den retoriska analysen applicerad på andra författare också. Det är tydligt att båda författarna försöker locka fram det emotionella hos sina läsare, men bara Englunds alster framstår som seriösa försök att bilda sin publik; Lindqvists mål är främst att underhålla.⁴¹ Av studien att döma går det att se hur populärhistorieskildringar kan vara både meningsskapande och identitetsskapande även som "edutainment".⁴²

Både Holmqvist och Svensson tar således upp Herman Lindqvists roll som populärhistoriker, men endast Holmqvist fördjupar sig i Lindqvists skrivna arbete. Svensson diskuterar däremot Herman Lindqvists funktion i arbetet med utställningen *Den svenska historien* på Historiska museet, vilket Holmqvist inte gör.⁴³ Holmqvists studie ger en mer helhetsbild av denna populärhistoriker och hur han har uppfattats av journalister.

40. Englund har haft flera bloggar under en lång tid – ett annat sätt att nå ut till sina läsare. För övrigt har han också tyckt till om historiska dataspel, t.ex. <<https://peterenglundsnawebb.wordpress.com/2015/09/02/medieval-total-war-2-rorelse-mot-spelvardens-yttre-grans/>> (13/2 2020).

41. Holmqvist (2016) s. 299.

42. Begreppet "edutainment" syftar på underhållning som skapats i utbildningssyfte. Holmqvist (2016) s. 35–26.

43. Dessa är inte de första att diskutera Lindqvist som populärhistoriker utan Ulf Zander tog upp i sin avhandling hur Lindqvist framställs i mediedebatter (både som författare och rådgivare till utställningen på Historiska museet) redan 2001. Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund 2001).

Historia från tidskriftsredaktionen

I *Historia från tidskriftsredaktionen* undersöker Marianne Sjöland historieförmedling i populärhistoriska tidskrifter åren 1990–2012.⁴⁴ Det är ungefär samma tidsperiod som Holmqvist behandlar i sin avhandling. Genom att inkludera två länder i undersökningen kan Sjöland lyfta fram två skilda historiekulturer: hon jämför och analyserar brittisk historiekultur kontra svensk historiekultur samt undersöker om historieförmedlingen är nationsbaserad. Därtill studerar hon de vetenskapliga historiebrukens påverkan på de populärhistoriska tidskrifternas innehåll.⁴⁵

Sjöland applicerar historiekulturteori på sitt källmaterial, perspektiv som främst är baserade på arbetet av Jörn Rüsen och Klas-Göran Karlsson.⁴⁶ Hon riktar fokus på strategier som skribenter och redaktörer använder och finner skillnader i sätten att förhålla sig till historia. Det är ett mycket intressant angreppssätt eftersom det lyfter fram skribenternas historiesyn och blottlägger skillnader i historiesyn mellan dessa och redaktörernas och tidningarnas. Marianne Sjöland frilägger kontexten kring dessa populärhistoriska tidskrifter. Enligt diskussionerna som förs i studien tillhör tidskrifterna "public history" – skapade för allmänheten – mer än "popular history" – skapade av allmänheten. Sjöland lanserar också nya sätt att tänka kring begreppen "populärhistoria" och "populär historia". Populärhistoria avser alltså alla former av historia producerade utanför skolan eller akademien. Medan populär historia är den historia som utgör historiekulturen och anses vara en del av den allmänt erkända historien, det vill säga kanon.⁴⁷

Sjöland bidrar till ny historieförmedlingsforskning genom urvalen av studieobjekt: skriven populariserad historia. Därtill poängterar hon med rätta att det är viktigt att studera vad som skrivs inom populariserad historia. Inte enbart i syfte att peka ut historiemissbruk, vilket ofta görs, utan för att avslöja bilden som faktiskt ges av det förflutna inom populärhistoriska (skrivna) genrer. Detta bidrar till att undvika missuppfattningar om det faktiska innehållet i populärhistoriska tidskrifter.

En möjlig påbyggnad till *Historia från tidskriftsredaktionen* vore att studera digitaliseringspåverkan på just den skriftliga förmedlingen av

44. Sjöland (2016).

45. Sjöland (2016) s. 257.

46. Sjöland (2016) s. 19–22.

47. Sjöland (2016) s. 66.

historia.⁴⁸ Tillgång till historia på nätet genom bloggar, sociala medier och olika internetforum har ökat explosionsartat de senaste åren. Precis som Marianne Sjöland skriver är det flera grupper som förmedlar historia, inte bara historiker av facket.⁴⁹ Det är viktigt att undersöka dessa grupper, deras historiekulturer och emottagandet av den historia som de förmedlar.

Andra exempel

En ytterligare inriktning i historiebruks- och historieförmedlingsforskning rör musik och sångtexter. I en ny avhandling har till exempel Christopher Thompson studerat historiebruk och kollektiva minnen i sångtexter i norska black metal-grupper.⁵⁰ Att studera historiebruk i så kallad *heavy metal* är ett tacksamt projekt, då sångtexterna ofta lyfter fram historiska händelser. Berättelserna handlar inte sällan om just krig, vilket stämmer väl överens med de populärhistoriska tidskrifternas historieförmedling. Sångtexterna kan visserligen ses som förenklad historieförmedling, men genren är inte densamma som i ovanstående avhandlingar vilka inriktar sig på tidskrifter och museiutställningar.

Utöver ovanstående inriktningar finns också andra undersökningar av till exempel historiebruk i datorrollspel. Tomas Karlssons avhandling *Låtsaskrigen: Föreställningar om krig, maskulinitet och historia i krigsspel under 200 år* (2018) behandlar militärdataspel i ett genusperspektiv. Han tar upp frågor om "autenticitet" samt hur äldre och nutida militärhistoriska spel liknar varandra. Inom medie- och kulturstudier finns dessutom forskning om dataspel som historieförmedlingsverktyg, till exempel Adam Chapmans *Digital games as history* (2016). Det har även kommit flera doktorsavhandlingar skrivna med fokus på just historiebruk i dataspel.⁵¹

48. Sjöland nämner också detta själv i avhandlingen vad gäller bland annat digitaliserade utgåvor av samma tidskrifter: Sjöland (2016) s. 120.

49. Sjöland (2016) s. 258.

50. Christopher Thompson, *Cultural Memory and Uses of History in Norwegian Black Metal* (Uppsala 2018) <<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1263896/FULLTEXT01.pdf>> (23/8 2019).

51. Tomas Karlsson, *Låtsaskrigen: Föreställningar om krig, maskulinitet och historia i krigsspel under 200 år* (Umeå 2018); Adam Chapman, *Digital games as history: How videogames represent the past and offer access to historical practice* (Abingdon 2016). Här är det värt att nämna en kommande avhandling i detta fält. Ylva Grufstedt vid Helsingfors universitet skriver just nu om historiebruk i strategispel med fokus på hur kontrafaktisk historia iscensätts. Hon är inte den enda som sysslar med sådana undersökningar just nu, utan detta fält växer interna-

Det har också nyligen publicerats en antologi inriktad mot en specifik historisk händelse och bruket av denna över tid: *Minnet av Narva* (2018).⁵² Vid slaget vid Narva besegrade den svenska armén den ryska, en händelse som i modern tid togs upp av den högernationella rörelsen, men slaget har inte alltid haft samma ideologiska betydelse. Av volymens studier att döma är det tydligt att berättelserna om slaget givits olika skepnader och betydelser över tid. Antologin skiljer sig emellertid från de studier som tagits upp ovan, då fokus ligger på bara en specifik händelse och de historiedidaktiska begreppen tillämpas otydligt eller inte alls där.⁵³

Utifrån ovan nämnda exempel är det lätt att uppfatta det som att bara vissa delar av historien förmedlas till allmänheten. Som till exempel Marianne Sjöland skriver är det makt och andra intressen som påverkar val av det förmedlade ämnet och själva historien.⁵⁴ Detta i sin tur påverkar vad de olika historieintresserade grupperna får tillgång till. I extrema fall, som med alt-högern-rörelsen⁵⁵, kan denna sneda förmedling bekräfta förutfattade meningar om till exempel "den vita medeltiden" – en föreställning om att Europas medeltid enbart är en fråga för "vita" människor.⁵⁶ Detta understryker behovet av populariserad förmedling av vetenskaplig historia för att kunna föra diskussioner om historiemissbruk.

tionellt och det finns ett stort intresse av just historiebruk i både fantasispiel och så kallade historiespel. Grufstedt utforskar hur spelutvecklarens förståelse av historia påverkar de förklaringsmodeller som används och de beslut som fattas rörande innehållet. Därtill finns det flera undersökningar på gång om *reenactment* eller lajv. Alla dessa studier tillämpar begreppet historiebruk (utöver andra begrepp som till exempel genus) men inte alltid historieförmedling dock.

52. Klas Kronberg & Anna Maria Forsberg (red.), *Minnet av Narva: Om troféer, propaganda och historiebruk*, (Lund 2018).

53. Även denna antologi har valt ut en krigshändelse som föremål för undersökningen. Visserligen har Marianne Sjöland valt ut två specifika krigshändelser till sin avhandling, men fokus i denna antologi är annorlunda. Vad gäller begreppsanvändning och vikten av tydliga begreppsdefinitioner, i synnerhet i förhållande till antologin om Narva, se Ulf Zander, "Det omstridda minnet av slaget vid Narva", *Respons* 1 (2019) <<http://tidskriftenrespons.se/recension/det-omstridda-minnet-av-slaget-vid-narva>> (19/11 2019).

54. Sjöland (2016) s. 63.

55. Det syftar på högerextrema grupper som liknar varandra i sin fokus på vit identitetspolitik och förespråkande av vit makt.

56. Se till exempel Helen Young, "Where do the 'White Middle Ages' Come From?" *The Public Medievalist: Series on Race, Racism, and the Middle Ages* (2018) <<https://www.publicmedievalist.com/white-middle-ages-come/>> (18/9 2018)

Diskussion

I de ovan diskuterade avhandlingarna har Carl-Johan Svensson ett anorlunda forskningsobjekt än Marianne Sjöland och Fredrik Holmqvist. Hans studie handlar om debatter kring hur ett museum arbetar med historieförmedling. Därtill undersöker han också mottagandet av den historiska berättelsen; något som varken Sjöland eller Holmqvist gör. Men det finns också likheter mellan studierna. Alla använder en liknande begreppsapparat som de hämtat från historiedidaktisk forskning, till exempel historiekultur, samt försöker förstå hur historia skapas för allmänheten.

Om vi blickar framåt är det uppenbart att fältet har flera möjliga ingångar. Andra tidskrifter med historisk inriktning skulle till exempel kunna lyftas fram. En sådan studie skulle kunna ta upp frågeställningar om historiska perspektiv och historiekultur. Vad gäller tidskrifter finns numera också *Historiskan*, en tidskrift som fokuserar på kvinnors öden. Skribenterna är i många fall disputerade historiker, varav flertalet är verksamma i akademien. Det vore intressant att få veta hur detta förhållande påverkar vad som tas upp i tidskriften och hur det skrivs.

Att se till vem som skriver är en annan möjlig ingång. I Holmqvists avhandling var ett av resultaten att vem som håller i pennan påverkar typen av historia som skrivs. Holmqvist nämner andra författare av populärhistoria som fortfarande är mycket aktiva i dag, bland annat Dick Harrison och Maja Hagerman. Påverkas historieförmedlingen av kön, av om författaren är man eller kvinna? Har en akademisk eller journalistisk bakgrund samma typ av påverkan i dag som för, till exempel, 20 år sedan? Hur kan forskarna själva bidra till att nå fram till en bredare publik (om nu det är målet)? Hur arbetar forskare med den så kallade tredje uppgiften, numera även benämnd "samverkan"? Vad skulle en analys av dessa satsningar kunna avslöja om historieskildringar, emottagande av historia, historiekulturer, populärvetenskap och så vidare? Förhoppningsvis kommer om inte alla så åtminstone några av dessa problemkomplex att tas upp inom historiedidaktisk forskning i den närmsta framtiden.

Det ovanbehandlade forskningsfältet, som inrymmer både historieförmedling och historiebruk, berikas av att tillämpa tvärvetenskapliga metoder. Genom att ta hänsyn till olika aspekter av hur och varför det förflutna skildras och används av allmänheten, skapas nya perspektiv.

Det kan handla om historia och mediestudier, om litteraturstudier tillsammans med historieförmedling, eller historiografi och genus. Detta tillvägagångssätt kommer även att leda fram till nya insikter vad gäller den effekt historikers populariserade historieförmedling av vetenskaplig historia har på den bredare publikens historiesyn.